

Το ανθρώπινο ον, το άτομο, εκτός από Λόγο διαθέτει και ένα πλήθος ιδιοτήτων και ικανοτήτων που δεν είναι δυνατόν να εκπληρωθούν αν δεν υπάρξουν λειτουργικές κοινωνίες. Και οι κοινωνίες ανθρώπων δεν υπήρχαν πάντα. Πάντα υπήρχαν ανθρώπινες ομάδες που συνδέονταν με στοιχειώδεις κανόνες αλληλεγγύης και δύναμης που επιβάλλονταν από τις συνθήκες της ζωής. Αργότερα όσο οι πληθυσμοί αυξάνονταν και όσο οι ανάγκες μεγάλωναν οι κοινωνίες άρχισαν να αποκτούν επιμερισμένες λειτουργίες κατ' άτομο προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι δυσκολίες και να εξομαλυνθούν οι συνθήκες του ανθρώπινου βίου. Οι κοινωνίες που δημιουργήσαν τα άτομα, συναρτήσκει των γνωστικών τους ικανοτήτων, ήταν διαφόρων μορφών. Στις πρώτες ιστορικές περιόδους οι ανθρώπινες κοινωνίες ήταν μη διαφοροποιημένες με σαφείς ρόλους και διαφανείς κατανομές εξουσιών. Ο αρχηγός ή ο ηγεμόνας, οι περί αυτού και από κάτω το σύνολο των υπηκόων ατόμων είναι ένα κυρίαρχο μοτίβο. Φυλές, ορδές ή οτιδήποτε άλλο, χωρίς θεσμούς ή διαδικασίες απονομής αξιωμαίων και διακρίσεων το κάθε άτομο ήταν κάτοχος ενός παραδοσιακού ρόλου που το καταξίωνε κατά το μάλλον ή ήττον εντός της ομάδας. Το άτομο ως βιολογική και ψυχική μονάδα έπαιζε σπουδαίο ρόλο γιατί απ' αυτό και τη μυική του δύναμη εξαρτιόταν η επιβίωση, η αναπαραγωγή και η εξέλιξη της ομάδας. Ίσχυε η αρχή ότι το σύνολο των ατόμων αναπαριστά μεγαλύτερη αξία από ότι η κοινότητα.

Οι κοινωνίες που ακολούθησαν ήταν σε γενικές γραμμές διαφοροποιημένες και υψηλής πολυπλοκότητας ενώ αποτέλεσαν το αποτέλεσμα της επιστημονικής και τεχνολογικής νεωτερικότητας. Αναδύθηκαν συμφέροντα και κοινωνικές ομάδες γύρω απ' αυτά οι συγκρούσεις των οποίων παρήγαγαν τη σφαίρα της πολιτικής και του στρατηγικού διακανονισμού για την κατανομή των αποκτηθέντων πόρων και εδαφών. Δίκτυα θεσμών, δίκτυα διοχέτευσης της γνώσης και της πληροφορίας, οικονομικές οντότητες εκμετάλλευσης των πόρων, και πολιτικές διαδικασίες άμβλυνσης των συγκρούσεων κατέληξαν στη δημιουργία κρατών με αυτοτελή και αυτόνομη υπόσταση. Η πολυπλοκότητα των κοινωνιών έγιναν προσπάθειες να μειωθεί και να ελεγχθεί με την εισαγωγή της λειτουργικής διαφοροποίησης των θεσμικών και δομικών δικτύων σε κάθε τομέα της ανθρώπινης δραστηριότητας. Η εξουσία του ατόμου και οι εσωτερικές πηγές προέλευσης της υποχώρησαν σημαντικά προς όφελος των απρόσωπων δομών και μηχανισμών και κυρίως της κρατικής επικυριαρχίας. Εν προκειμένω ίσχυε η αρχή ότι η αξία της κοινωνίας είναι μεγαλύτερη απ' αυτήν του αθροίσματος των ατόμων που την αποτελούν.

Τις τελευταίες δεκαετίες, που συμβατικά μιλώντας, θα πούμε ότι εμφανίστηκε η μετανεωτερικότητα η οποία εγκατέστησε την άυλη εκδοχή του οικονομικού συστήματος, η πολυπλοκότητα των κοινωνιών, τουλάχιστον των αναπτυγμένων χωρών, αυξήθηκε έτι περαιτέρω από κάθε άποψη. Διεθνοποιήθηκαν εκτενώς και σε πολλές περιπτώσεις το κέντρο βάρος τους ξέφυγε από τις εθνικές ορίζουσες και πέρασε στις διεθνικές στις οποίες δεν διακρίνεται ορατά και καθαρά ένας θεσμικός ηγετικός καθοδηγητής. Οι εθνικές ή τοπικές κοινωνίες σε μεγάλο βαθμό επηρεάζονται από εξελίξεις και γεγονότα που

λαμβάνουν χώρα έξω από τα γεωγραφικά τους σύνορα. Οι επιδράσεις και επιρροές στα οικονομικά τους συστήματα είναι καθοριστικές και από εκεί διαχέονται σε κάθε τομέα της κοινωνικής δραστηριότητας. Όχι μόνο η πολυπλοκότητα έχει αυξηθεί αλλά και φαινόμενα όπως η ασύμμετρη πληροφόρηση, ο πολιτικός ετεροπροσδιορισμός και η υποτελής εξάρτηση έχουν κυριαρχήσει έναντι αμφισβητούμενων ωφελειών. Γιγαντιαίες δομές επιχειρήσεων, πολιτικών θεσμών και υπέρ κρατικών οργανισμών έχουν με την κυριαρχία τους επιβληθεί στα εθνικά αντίστοιχα μεγέθη.

Οι εξελίξεις αυτές ασφαλώς έχουν μεταβάλει και τον ρόλο του ατόμου εντός των κοινωνιών και τις αντιλήψεις γύρω από αυτό. Το ανθρώπινο άτομο από κάθε άποψη και από κάθε προσέγγιση έχει χάσει το εσωτερικό του περιεχόμενο και ό,τι το προσδιόριζε λιγότερο στις αδιαφοροποίητες κοινωνίες περισσότερο στις διαφοροποιημένες και εντελώς στις διεθνώς διαφοροποιημένες.

Στις παραδοσιακές / αδιαφοροποίητες κοινωνίες παρά την σκληρότητα του οικονομικού και κοινωνικού συστήματος, οι άνθρωποι κατάφεραν να αντισταθμίζουν την υλική πενία με τον πλούτο των παραδοσιακών γιορτών, των εθίμων, των πανηγυριών και των άτυπων μορφών ατομικής αλληλεγγύης, συνεργασίας και αλληλοβοήθειας. Οι διαδικασίες αυτές πραγματοποιούσαν και καλλιεργούσαν το ψυχικό τους δυναμικό. Στις διαφοροποιημένες κοινωνίες το άτυπο θεσμικό δίκτυο των παραδοσιακών εθίμων και λαϊκών γιορταστικών εκδηλώσεων, πολλές φορές θρησκευτικής εμπνεύσεως, παρά το ότι σε μεγάλο βαθμό εμπορευματοποιήθηκε ήταν ακόμα σε θέση να προσφέρει ένα αντίβαρο στην οικονομικοτεχνική αλλοίωση του ανθρώπινου περιεχομένου.

Στη φάση των διεθνώς διαφοροποιημένων κοινωνιών η ουσία και το περιεχόμενο του ανθρώπινου υποκειμένου δείχνουν να έχουν αντικατασταθεί από ένα τεχνητό υποκατάστατο της ανθρώπινης ψυχής το οποίο δεν υπόκειται στις συγκινήσεις που προσφέρουν οι αξίες της ατομικής και συλλογικής αλληλεγγύης, της ηθικής ολοκλήρωσης και της δημιουργικής θετικής ελευθερίας. Το άτυπο δίκτυο των παραδοσιακών εθίμων που δημιουργούσε συλλογικότητες και δομές αλληλέγγυας προσφοράς στην κοινότητα έχει πλήρως εξαφανισθεί και έχει επί πλέον μετατραπεί σε μία ακόμα αγορά όπου προσφέρονται και αγοράζονται ιστορικά εθνικά και λαϊκά εμβλήματα με στόχο το κέρδος και την εξ' αυτού προκύπτουσα ισχύ.

Το άτομο ως ανθρώπινο ον που δέσποσε σε όλες τις φιλοσοφικές σχολές από τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη έως τον Καρτέσιο, τον Κάντ και τον Χέγκελ, το άτομο και τα κατηγορήματα του, εντός και εκτός του κοινωνικού χώρου, αυτό το άτομο που βρέθηκε στο κέντρο όλων των ενδιαφερόντων του ανθρώπινου φιλοσοφικού στοχασμού, έχει

εξαφανισθεί, δεν υπάρχει πια. Η ατομική ελευθερία, ο ατομικισμός, η πολιτική του κυριαρχία, ως αξιακές αρχές που ευδοκίμούν τάχα στις ελεύθερες δημοκρατικές κοινωνίες δεν είναι παρά σκληρή παραπλάνηση και εξαπάτηση, ένας τρόπος κάλυψης της παρατεταμένης αδράνειας του υποκειμένου. Αυτό που δημιουργούσε το περιεχόμενο του δηλαδή μία ροή παραστάσεων, επιθυμιών, συναισθημάτων και που προέρχονταν συνθετικά από τον λόγο, την καταγωγή και την ιστορία, έχει μετατραπεί σε ένα τεχνητό ομοίωμα που αξίζει μόνο όσο αξίζουν οι κοινωνικοί, πολιτικοί και οικονομικοί του προσδιορισμοί. Όχι μόνο ελέγχεται η συμπεριφορά του από τους μεγάλους θεσμικούς οργανισμούς μετάδοσης πληροφοριών και προτιμήσεων αλλά καθορίζονται ετερογενώς και οι επιθυμίες του, οι στόχοι του και οι επιλογές του από την πρώτη κιόλας ημέρα της γέννησης του.

Εκείνο που θέλω να πω συνοπτικά είναι ότι το ανθρώπινο υποκείμενο στις σύγχρονες διεθνοποιημένες κοινωνίες υψηλής πολυπλοκότητας έχει στερηθεί το εσωτερικό περιεχόμενο που παράγεται με αυτενέργεια, αυτονομία και ατομική βούληση και έχει ενστερνισθεί αυτό που του «δίδεται» απ' έξω, από μία κοινωνική ιεράρχηση που δεν ελέγχει, προκαθορισμένα και έμμεσα. Από μία κοινωνική ιεράρχηση που το χρησιμοποιεί ως εργαλείο και μέθοδο μετατροπής σε πηγή πλούτου και άντλησης δύναμης.

Το άτομο, το ανθρώπινο υποκείμενο, ενώ στις πρώτες μορφές των κοινωνιών ήταν δημιουργός των πραγμάτων στις σύγχρονες διαφοροποιημένες μορφές είναι ένα πολλαπλό υποκείμενο αποτέλεσμα που αν δεν έχει ορισμένες ιδιότητες που αναπαράγουν και εκτρέφουν την κοινωνική ιεράρχηση, αυτό δεν είναι τίποτα, ή μάλλον είναι ένα μηδέν. Και το μηδέν δεν μπορεί να είναι μέρος του Είναι ούτε του Γίγνεσθαι.

Οι ετερογενείς και εξωγενείς καθορισμοί του σημερινού ανθρώπου είναι σε γενικές γραμμές οι ακόλουθοι:

Η οικογενειακή του κατάσταση, το μορφωτικό του επίπεδο, το επάγγελμα του, τα πάγια περιουσιακά του στοιχεία, το εισόδημα του, το κοινωνικό του κεφάλαιο, οι μη επαγγελματικές δραστηριότητες και οι πεποιθήσεις του. Συνεπώς το άτομο ως τέτοιο, ως αυτοτελής ψυχική, ηθική και λογική μονάδα, δεν έχει καμία αξία αν δε διαθέτει εν μέρει ή εν όλω την ταυτότητα που του καθορίστηκε. Δεν έχει καμία σημασία αν οι καθορισμοί αυτοί αποκτήθηκαν με μη αποδεκτούς ηθικά και κοινωνικά τρόπους αρκεί να είναι τεχνικά διαθέσιμοι. Θα ήταν χρήσιμο να αναλυθεί η προέλευση του κάθε ένα ετερογενούς καθορισμού για να δειχθεί η σχέση του με την ισχύουσα κοινωνική ιεράρχηση αλλά εδώ δεν είναι μου φαίνεται ο κατάλληλος τόπος.

Αντίθετα εδώ θα αποπειραθώ να δώσω ένα σκιαγράφημα για τον τρόπο μεταβολής της σχέσης υποκειμένου / κοινωνίας και να ανιχνεύσω συνοπτικά τις επιπτώσεις και στα δύο μεγέθη.

Μέσα στον ιστορικό χρόνο οι αλλαγές που υπέστησαν και το άτομο και οι κοινωνίες ήταν πολλές και ουσιαστικές. Πρώτη φορά όμως βρισκόμαστε μπροστά στην πλήρη επικυριαρχία του ενός. Η σύγχρονη μορφή κοινωνίας, η διεθνής διαφοροποιημένη μη παραδοσιακή, εμφανίζει πολύ υψηλή πολυπλοκότητα. Πολλές είναι οι αιτίες πίσω απ' αυτό. Η τεχνολογία, οι πληθυσμιακές αυξήσεις, οι εσωτερικές και εξωτερικές μεταναστεύσεις, η οικονομική αβεβαιότητα, η διακυβερνητική των κρατών, οι πόλεμοι, οι πολιτισμικές και θρησκευτικές συγκρούσεις, η σχετικοποίηση των αξιών, οι αδιαφανείς πολιτικές, ο τεχνικός επιστημονισμός, οι οικονομικές κρίσεις και καταστροφές και πολλά ακόμα σύνθετα πυκνώματα, επιβάλουν στον άνθρωπο, πολύ σοβαρές μεταβολές στον τρόπο με τον οποίο θεάται τα πράγματα και τον εαυτό του.

Από την άλλη πλευρά τα κοινωνικο – οικονομικά και πολιτικά συστήματα προκειμένου να ελέγξουν αυτό το είδος της προϊούσας πολυπλοκότητας εφαρμόζουν πολιτικές δημιουργίας υποσυστημάτων, δηλαδή μερικοποιούν και τεμαχίζουν τα σύνολα, θεσμοποιούν παρεμβάσεις και εργαλαιοποιούν νομοθεσία και κρατικούς μηχανισμούς.

Τα αποτελέσματα αυτών των πράξεων είναι η περεταίρω πολυπλοκότητα και συνθετότητα του συνόλου του συστήματος. Η πληθώρα των υποσυστημάτων και πολλές φορές η αδυναμία συντονιστικού ελέγχου επιφέρει και δημιουργεί συγκρούσεις των μερών μεταξύ τους. Και ο ίδιος ο άνθρωπος / πολίτης μετατρέπεται σε ένα μερικό υποσύστημα που χρησιμοποιείται από την υφιστάμενη κοινωνική ιεράρχηση προκειμένου να ελεγχθεί η πολυπλοκότητα προς αναπαραγωγή της. Όμως ο τεμαχισμός σε υποσυστήματα δημιουργεί νέα πολυπλοκότητα η οποία αυξάνει την ήδη υπάρχουσα του συνόλου. Αυτό συνεχίζει τον τεμαχισμό για τον έλεγχο αλλά έτσι και πάλι αυξάνεται η πολυπλοκότητα του συνόλου και πάει λέγοντας. Ένας φαύλος κύκλος έχει εισαχθεί στην ιστορική αυτή περίοδο ο οποίος με τις αντιφάσεις και τα επαναλαμβανόμενα αδιέξοδα του έχει αφαιμάξει το εσωτερικό περιεχόμενο του ανθρώπινου όντος. Η πολυπλοκότητα των σύγχρονων κοινωνιών που παίρνει το χαρακτήρα τεχνικοκοεπιστημονικής απόδοσης του οικονομικού συστήματος, δεν μπορεί να είναι λειτουργική και γίνεται χασομική, στροβιλική, μη αποτελεσματική. Αυτού του είδους η πολυπλοκότητα δημιουργεί αβεβαιότητα σε όλες τις σφαίρες της ανθρώπινης δραστηριότητας και κυρίως στην οικονομική. Η αβεβαιότητα προκαλεί αναστολή των επενδύσεων, αύξηση της ανεργίας και μείωση του παραγόμενου προϊόντος.

Εφόσον ομιλούμε περί συστημάτων, κοινωνικών και ατομικών, το γινώσκον υποκείμενο

έχει μεταβληθεί σε γιγνωσκόμενο αντικείμενο. Το επόμενο στάδιο απομένει να είναι η τεχνική του αντικατάσταση από ένα «ρομποτικό ανδρείκελο» που θα εκτελεί υπό την κυριαρχία της ηλεκτρονικής επιστήμης τυποποιημένες εργασίες, εργασιακές συμβάσεις και πολεμικές συγκρούσεις .

Κάτω από τις συνθήκες αυτές δεν είναι δυνατόν να προβλεφθεί το επερχόμενο μέλλον. Αναπτύσσονται προσδοκίες για να διαψευσθούν, εγγράφονται προβλέψεις για να ακυρωθούν, εκπονούνται προγράμματα για να αναβληθούν κάτω από την επενέργεια μη σταθμισμένων παραγόντων που συνεχώς αυξάνονται.

Ποιο αναμένεται να είναι το μέλλον του ανθρώπινου υποκειμένου; Πως θα εξελιχθεί η σχέση του με την κοινωνία και τις διάφορες συλλογικότητες, διεθνείς και εθνικές; Μπορεί κανείς να απαντήσει; Μάλλον όχι. Μπορεί όμως να σχεδιασθούν σενάρια ενδεχομένων με κατανομές πιθανοτήτων.

Όμως στο πέλαγος αυτό της αβεβαιότητας και της λαβυρινθώδους πολυπλοκότητας ένα είναι βέβαιο: Το ανθρώπινο ον είναι το ίδιο φορέας ζωής. Με τις δραστηριότητες του στο κοντινό ή μακρινό μέλλον θα ξεμπλέξει (από) και θα απλοποιήσει την συνθετότητα του σύγχρονου παραλογισμού υιοθετώντας διαυγείς, διαφανείς και συμμετοχικές κοινωνίες.

Κουρματζής Θάνος

All rights reserved

Συντάχθηκε απο τον/την Θάνος Κουρματζής
Παρασκευή, 24 Δεκέμβριος 2021 08:28 -
